

NATURA

Maandblad der Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging

Redacteur: J. Daams, Jac. Oppenheimstraat 22, Eindhoven

Leden-Administrateur: Dr Joh. H. van Burkom, Jachtlaan 134, Apeldoorn

Penningmeester: F. Ruinen, Velperweg 145 G, Arnhem, Giro No. 103853

Abonnementsprijs voor niet-leden f 5.— per jaar.

Excursie naar Grimentz

door Harrie Ruygrok, met foto's van D. M. Semler

Begunstigd door mooi zonnig weer, reisden op de 9e Juni, onder leiding van Hans Koops, een achttiental deelnemers via het trefpunt Roosendaal het voor allen onbekende Grimentz tegemoet.

Om acht uur 's avonds stapten we in Brussel in de nachttrein naar Basel, arriveerden daar Zondagmorgen om zeven uur en begonnen vandaar de zo vol afwisseling zijnde treinreis door het Berner Oberland naar het land van Wallis. Door de Lötschbergtunnel bereikten we Sierre, gelegen aan de Rhône, en voorname plaats in het Kanton, en reden vervolgens per postauto naar het duizend meter hoger gelegen Grimentz. Een prachtig uitzicht kregen we hier te genieten bij het klimmen door de talloze haarspeldbochten, op het ons omringende berglandschap. Geleidelijk aan wonnen we hoogte en bereikten tenslotte Vissoie, een flink dorp in het Val d'Anniviers, en knooppunt van vele autodiensten. Na een korte pauze, die ons gelegenheid gaf o.a. de artistieke Zwitserse huizen, geheel uit hout opgetrokken en met rode geraniums versierd, van dichtbij te zien, stapten we in voor de laatste ronde. Aan het eind van de middag arriveerden we in Grimentz, dat gelegen is op het punt waar het Val d'Anniviers en het Val de Moiry elkander ontmoeten. Gastvrij werden we ontvangen in het huis voor Natuurvrienden, dat gedurende de volgende veertien dagen ons het verblijf in Grimentz tot iets onvergetelijks zou maken.

Toen we de volgende morgen onze reisvermoeienissen kwijt waren, maakten we een eerste verkenning in de omgeving. We waren hier op het juiste tijdstip gearriveerd; de sneeuw was nagenoeg uit het dal verdwenen en de eigenlijke sneeuwgrens had zich ongeveer naar de 2000 m verplaatst. De bergstromen waren boordevol sneeuwwater en wierpen zich onweerstaanbaar naar het dal beneden, zich verbredend en versnellend en aangroeiend tot een machtige bergbeek, imponerend door zijn snelle waterverplaatsing. De dorpen in het dal zijn nomaden-dorpen en zij waren bij onze aankomst nog grotendeels verlaten. Oudere mensen en kinderen, die zes maanden vrij van school krijgen, weidden de koeien op de Alpenweiden, terwijl de ouders aan de Rhône werkten in fabrieken of in de wijnbouw. Timmerlieden knapten de huizen op, die door sneeuw en steenval waren gehavend.

's Middags maakten we onze eerste gezamenlijke tocht in de richting van Roc d'Orzival. Voor het eerst wandelden we toen temidden van die wonder-

lijke Alpenweiden! De plantenbussen werden gevuld, en 's avonds werd er gedetermineerd. We vonden er *Anemone sulfurea*, *Anthyllis vulneraria*, *Biscutella levigata*, *Calamintha alpina*, *Campanula rotundifolia*, *Geranium spec.*, *Geum rivale*, *Linum alpinum*, *Listera ovata*, *Orchis latifolia* en *O. maculata*, *Paradisica liliastrium*, *Pedicularis verticillata*, *Phyteuma orbiculare*, *Ph. Michellii*, *Plantago media*, *Polygonum viviparum*, *Primula farinosa*, *Rhinantus major*, *Salvia pratensis*, *Sempervivum arachnoideum*, *Silene cucubalus*, *Trifolium alpinum* en *T. badium*, *Viola biflora*.

De volgende dag daalden we af naar het dal, waar de Gouggra, de bergstroom die uit het Val de Moiry komend zich een weg zoekt Rhônewaarts. Een machtig gezicht, dat water, opspattend tegen de in de rivier verspreid liggende rotsstukken. De oevers zijn gevormd tot natuurlijke rotstuinen, zo gevarieerd als we hier niet kunnen nabootsen.

Onder in het dal was de lente al veel verder en hier noteerden we de *Adoxa moschatellina*, *Ajuga pyramidalis*, *Alchemilla alpina*, *Anemone hepatica*, *Chrysplenium alternifolium*, *Crepis aurea*, *Gagea Liothardi*, *Hepatica triloba*, *Heracleum Sphondylium*, *Maianthemum bifolium*, *Melica uniflora*, *Meum mutellina*, *Paris quadrifolia*, *Polygala chamaebuxus*, *Polygonium bistorta*, *Sanguisorba minor*, *Saponaria ocymoides* en *Tripolium pratense*. De tocht ging over sterk gevarieerd terrein, nu eens onder larixen met hun bloeiende rode stroboli, dan weer over rotsige bodem of door de Alpenweiden met het uitzicht op het dal en Mission in de verte. Onder de bomen vonden we nog *Botrychium lunaria*, *Melampyrum silvaticum*, *Myosotis silvatica*, *Oxalis acetosella*, *Petasites albus*, *Pinguicula vulgaris*, *P. alpina*, *Pirola secunda*, *Polygala alpina*, *Saxifraga stellaris*, *Tussilago albus*, *Vinca minor*.

In een van de cafétjes van het schilderachtige Ayer werden de onder de brandende zon dorstig geworden kelen met de Jus de Pommes gesmeerd en werd langs de andere kant van het dal de terugtocht begonnen. De zon was reeds achter de bergtoppen verdwenen en de over het dal komende koelte werd dankbaar aanvaard om eens even neer te vallen aan de rand

van de weiden en daar de volmaakte rust te vinden temidden van zoveel moois.

Donderdag kwamen de vogelkenners in actie en zochten de rand van het bos af. De zwarte mees, de beflijster, de koekoek, de tapuit, de grote lijster, de grote bonte specht, de groene specht en de matkop vormden de buit. De krachten werden gespaard voor de tocht naar het Weisshornhotel, gelegen op 2345 m. Met veertien „man” werd Vrijdagmorgen de tocht begonnen, en buiten Ayer gekomen, begon de klim. Onderweg hadden we prachtige doorkijkjes op de Besso, de Obergabelhorn, Mt. Durand en Matterhorn. Waar boomgrens en sneeuwgrens elkaar aftastten, aanschouwden we voor het eerst de boodschappers van de lente: *Anemone vernalis*, *Soldanella alpina*, *Azalea procumbens*, *Tussilago farfara*, *Crocus albiflorus*, en op rotsblokken en plaatsen die reeds eerder hun sneeuwpak kwijt waren: *Draba aizoides*, *Silene acaulis*.

We klommen hoger en hoger en van „hogere plantengroei” was nu geen sprake meer. Zoveel te meer genoten we van het prachtige uitzicht op de bergen van het Berner Oberland. Ver weg zagen we de gletscher bij het dorp Zinal in het Val d'Anniviers komen. De route ging nu langs een smal bergpad, dat nog half met sneeuw was bedekt, met aan onze rechterhand de verweerde rotsen van de Points de Nava. Door te „rutschen” vanaf steile hoogten bereikten we vroeg in de middag reeds het doel van de tocht. Het gesloten hotel vormde, uitgezonderd de mooie Weymouth-den ervoor, geen aantrekkelijkheid en na wat rusten in de schaduw (erg zeldzaam in het hooggebergte!) werd aan de afdaling begonnen.

De groep viel in twee gedeelten uiteen, die beide, zij het met omwegen, tegen het duister in Vissoie belandden. Na op „Süssmost” te zijn onthaald, bereikten we per bus Grimentz, 'n Vermoeiende, maar alleszins interessante dag.

Zondag stond Zinal op het programma. Kerkgangers deden Ayer aan en bekeken ook de typische kralenversieringen op de graven van het kerkhof. Nu eens wandelend langs de oever van de Navigenze, dan weer dieper de bossen in, kwamen we tenslotte op de grote weg en volgden deze tot aan Zinal. Het is een bekend toeristenoord met veel chalets op de mooie punten.

Anemone vernalis
Foto D. M. Semler

We wandelden tot het eind van het dal en zagen in de verte steenlawines in de rivier komen, waardoor het water zoveel slibrijker wordt dan dat van de Gouggra. Jammer; dat ons de tijd ontbrak om de Cabane de Mountet op te zoeken bij de gletscher. Op de terugweg werd voor het eerst op de leemhoudende rotsige oeverkant *Dryas octopetalis*, een kruipend heestertje ontdekt. Naderende onweerswolken noodzaakten ons naar huis te gaan: we kwamen echter niet zonder nat pak in Grimentz aan!

Maandag ondernamen we de tocht naar de Gorge de la Cascade de la Gouggra. Wandelend over de koeienpaadjes langs de oostelijke helling van het dal constateerden we hoe in zo korte tijd de flora zich kwantitatief had gewijzigd. Nú volop adderwortel, bruine klaver, paarsblauwe veldgentianen, esparcette en steenthym. Aangekomen bij de Gorge waar het water van de Gouggra over een korte afstand een sterk verval heeft en door een nauwe passage in de rotsen wordt geperst, nemen we het slingerende pad naar boven en halen halsbrekende toeren uit om onze weg langs het hevig opspattende water te kunnen volgen. Boven onze hoofden groeiden tussen het gesteente de steenbreken *Saxifraga aizoon* en *S. oppositifolia*, en contrasteerden de fel gekleurde primula's tegen de donkere rotswanden. We vermelden de *P. auricula* en *P. viscosa*. Het bovineind van de Gorge bereikt, was het ook hier lente en we zagen het in vele streken zeldzaam geworden Peperboompje (*Daphne mezereum*), de *Pinus arve*, *Salix reticulata* en de wilgenkatjes in bloei. De lucht werd langzamerhand betrokken en na schuilen in de berghut dwong de regen ons huiswaarts. Langs verschillende wegen vonden we elkaar in de Marenda, het genoeglijkste caféje in Grimentz.

Nu we hier eigenlijk halverwege op weg naar de Glacière de Moiry waren gestrand, werd Woensdag de tocht naar de Gletscher opnieuw ondernomen. Na weer de Schlucht en de herdershut gepasseerd te zijn, bleek de Gouggra zo zeer buiten haar oevers gekomen, dat we onze weg moesten zoeken dwars door de sneeuwvelden heen. Het sneeuwdek was vaak zo week, dat we daar geregeld doorheen zakten en in het onder de sneeuwlaag stromende smeltwater terecht kwamen. Hoger op ging de oever over in een vlakke weide,

versmalde zich daarna weer, zodat nu de tocht ging door prachtige rotstuinen, zoals alleen de natuur die kan formeren. *Erigeron alpina* en *Erigeron uniflorus*, *Crocus albi-florus*, *Gentiana spec.*, *Geum montanum*, *Silene excapa* en *Viola calcarata* beheersten de vegetatie in groten getale.

Wij wandelden nog tot aan het gletschermeer en vergenoegden ons met de kijker een blik te werpen op de Cabane de Moiry. De tocht naar de Bella Tola, die voor de volgende

De bagage wordt opgeladen
Foto D. M. Semler

dag is vastgesteld, doet ons besluiten om terug te keren. De vorsten in de rij verrasten telkens de „Murmeltiere“, die snel in hun holen verdwenen. Op de terugweg werden de Alpenroosjes (*Rhododendron ferrugineum*) in bloei aangetroffen.

Donderdagmorgen vroeg werd er gestart voor de Bella Tola: het hoogtepunt en hoogste punt tijdens ons verblijf. De postbus bracht een achttiental klimmers naar St. Luc, gelegen op 1650 m., een werkelijk luxueuze plaats. De rest van de klim, een kleine veertienhonderd meter, zullen we op eigen kracht moeten doen. Langs kronkelende koeienpaadjes die kris kras werden genomen, kwamen we op tamelijk vlak terrein, waar de sneeuw reeds groten-deels is gesmolten en dat daardoor in een moeras is herschapen. Het is hier als bezaaid met crocussen en voorjaarsanemonen. We zien nu ons doel recht voor ons, een besneeuwde kam tussen twee toppen. Het terrein ging nu langzaam over in een oplopend sneeuwveld, dat rondom rotsige gedeelten zo zacht was, dat we moeite hadden om niet in de sneeuwbrei weg te zakken of onszelf er weer uit te werken. Met veel vallen en opstaan bracht het merendeel van de tochtgenoten het tot het gestelde doel. Het is ondoenlijk te beschrijven, dit uitzicht op de ons omringende bergtoppen. Het profiel van alle bergen waarmee we tijdens ons verblijf vertrouwd waren geraakt, vinden we hier rondom ons. De hemel was strak blauw, zodat zelfs de Mont Blanc verweg goed zichtbaar was. De sneeuw stond in meters hoge pieken langs de Noord-Oostelijke helling van de bergkam. Om bijtijds thuis te zijn werd spoedig weer met de afdaling begonnen. We stonden nog even stil bij de wit-bloeiende berg-boterbloem (*Ranunculus aconitifolius*) die in de vochtige weiden beneden de boomgrens vrij talrijk werden aangetroffen. In twee-en-een-half uur hadden we de terugtocht volbracht en na de dorst bestreden te hebben met „thé citron“ in St. Luc, startte de postbus weer naar Grimentz. Een vermoeiende tocht, die botanisch wel geen winst opleverde, maar een sportieve prestatie beoogde, die bij ons de indruk van een van de prachtigste uitzichten op het ons omringende berglandschap achterliet.

Zaterdagmorgen in alle vroegte bracht de muilezel „der alte Moritz“ onze bagage naar het dorp, waar de gereserveerde postauto gereed stond om ons naar Sierre te brengen. Door de vele bochten genoten we telkens van een ander panorama en daar we over de nodige tijd beschikten, lieten we de auto stil staan bij mooie punten op de route. Ver beneden ons aan de Rhône, zagen we Sierre liggen. Daar aangekomen stapten we in de trein naar Spiez. Vanwege het weinige zicht, moesten we afzien van de bootreis over de Thuner See. In plaats daarvan werd Spiez bezichtigd, franken tegen souvenirs geruild en opgestoomd naar Bern. Door de voortdurende slagregens zagen we de stad niet op zijn voordeligst. In het oude stadsgedeelte zagen we de Aare binnenstromen, bezochten daarna de Rosengarten en Berenkuil, het klokkenspel van de Zeitglockenturm en de winkelgalerijen. Na de lunch werd Basel ons tweede oponthoud. 's Avonds gebruikten we daar de warme maaltijd, wandelden over de Rijnbruggen en bezichtigden de Münster in floodlight. Laat stapten we in de trein naar Brussel en waren Zondagmiddag in Holland. Zeer voldaan over alles wat we hadden mogen beleven onder de voortreffelijke reisleiding van Han Koops en botanische leiding van Jeanne Koops.

We besluiten met dank te brengen aan het Hoofdbestuur van de N.N.V.

voor de initiatiefname tot deze reis, en aan onze Zwitserse vrienden in het Ferienhaus voor alle goede zorgen. Zij allen hebben het mogelijk gemaakt, dat we de flora en het landschap van een van de prachtigste gedeelten van Zwitserland hebben leren kennen en liefhebben.

Marien Bretagne — Biologisch Mekka

door J. H. Stock

De Middellandse Zee is volgens hen, die het weten kunnen, prachtig blauw. Maar de deelnemers aan het Bretagne-kamp zullen het er over eens zijn, dat het Bretonse zeewater in heldere kleurenpracht niet voor haar Mediterrane collega onderdoet. De oorzaak van die helderheid is eenvoudig te verklaren: de Bretonse kusten worden omspoeld door water, dat rechtstreeks uit de open Atlantische Oceaan afkomstig is en dat dus geen continentale verontreinigingen bevat. Bovendien bevat dit zuivere, Atlantische water weinig voedingsstoffen voor microscopisch kleine plantaardige organismen. Dergelijke ééncellerige wiertjes zijn dus schaars, hetgeen impliceert, dat ook dierlijke microorganismen, welke van de plantaardige leven, niet frequent voorkomen. De helderheid van het water heeft dus drie nauw verweven oorzaken: geen slib en mineralen, afkomstig van het vasteland, geen éencellige planten, geen microscopische dieren.

Een tweede feit, dat de bewoner van de Lage Landen opvalt, is het aanmerkelijke verschil in hoogte tussen eb en vloed. Bij Mont St. Michel is dit getijverschil 14 meter! Bij eb komt dus een flink stuk van het Rijk van Neptunus vrij; een ideale gelegenheid om de mariene flora en -fauna te leren kennen.

De wieren, die als bruine — hier en daar ook rode of groene — pelsen de rotsen bedekken, vertonen zo'n opvallende zonering, dat zelfs iemand, die nog nooit van plantensociologie gehoord heeft, toch onmiddellijk associaties kan onderscheiden. Heel hoog, haast alleen bereikbaar voor spatwater of springvloeden, treft men een zône aan, die naar het erin voorkomen van een tien cm hoog bruinwiertje, *Pelvetia*-zône heet. Iets lager komt een zône met kleine zee-eik, *Fucus platycarpus*, als dominerende verschijning. Hierop volgt een uitgebreide zône met knotswier, *Ascophyllum nodosum*, die zich tot meer dan halverwege de laagwaterlijn uitstrekt en die overgaat in een zône met zaagwier (*Fucus serratus*), die tot op de laagwaterlijn voorkomt. Onder de waterlijn groeiden de meer dan één meter grote vinger- en suikervieren. Sommige dezer suikerviersoorten (nl. *Saccorhiza bulbosa*) bezitten een enorm holle blaas aan de voet, waarin zich honderden dieren verschuilen. We bezochten tal van aestuariën op onze tochten door Bretagne en het was bijzonder goed te zien, dat de bovengenoemde wierzônes in verschillende mate in deze brakke riviermonden binnendringen. De grote suiker- en vingerwieren verdwijnen als sneeuw voor de zon bij de eerste invloed van rivierwater. Ook zaagwier laat gauw verstek gaan, doch het knotswier dringt een heel eind stroomopwaarts de riviermonden in, de kleine zee-eik nog verder dan knotswier, terwijl *Pelvetia* tot zeer ver landinwaarts nog voorkomt. Boven de *Pelvetia*-gordel bevindt zich bovendien vaak nog een fraai gele korstmossenzône, met o.a. *Xantorina*. De verklaring van het verschijnsel, dat *Pelvetia* en — in mindere mate — de kleine zee-eik — zo ver in de riviermonden doordringen, ligt niet zo zeer in het feit, dat deze bruin-wieren